

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, טז)
”זה יוסף שהיה אז בחכמה” (רש"י)

מתורגמו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת מקץ תשפ"ב • גליון נ"א • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

אוצרות יוסף

מאמר לבנה

וירכב אתו וגו' ויקראו לפניו אברהם (מא, טז).

תואר "אברהם" שזכה יוסף

מפני שזכה להתעלות למדרגת ספירת החכמה

עיי' בבראשית רבה (א, ג) וז"ל: יוסף משלו נתנו לו, פיו שלא נשק בעבירה, 'על פיך ישק כל עמי' (לעיל פסוק טו) כו', מחשבה שלא חשבה (בעבירה), תבוא ותקרא חכמה, ויקראו לפניו אברהם, אב בחכמה ורך בשנים, עכ"ל המדרש. הכוונה, כי מחשבה שלא חשבה בעבירה, זכתה להתעלות ולהיות דוגמת המחשבה העליונה, ספירת החכמה, והוא מחשבה שלא חשבה תבוא ותקרא חכמה. ומפורשים בזה דברי חכמי האמת (תיקון י"ט מא): דחכמה הוא בחינת מחשבה¹.

והנה, מה שהביא המדרש ראה לזה שהיה יוסף נקרא חכם, מקרא ד'ויקראו לפניו אברהם', דדרשוהו ז"ל נוטריקון א"ב ב'חכמה ור"ך ב'שנים, צריך ביאור, שהרי כמה עיני מעלות יש במציאות, ומגול' למידרש יתב' א"ב' על מעלת החכמה דווקא. ועל כרחק מבואר נגלה, כי גם כוונת דברי המדרש האלה מיוסדים על יסוד חכמת האמת, שהחכמה נקראת אבא (וזה"ק פנחס רע"ט נו"ו), וזהו ענין הדרש אב בחכמה.

וזהו שאמר, מחשבה שלא חשבה בעבירה תבוא ותקרא חכמה. היינו שתזכה להתעלות לבחינת מדרגת המחשבה העליונה ספירת החכמה, ועל זה מייית ראה שזכה יוסף למדרגת חכמה, כמה שנאמר 'ויקראו לפניו אברהם', דהוא שתי תיבות אב רך, ותיבת אב סתם רמוז לחכמה הנקראת אבא בלשון ארמית, ובלשון עברית הוא אב.

ובכתבי רמזו שלי כתבת, על פי הנודע בחכמה (וזה"ק בהעלותך רע"ט קנ"ג): עין חיים שער כד פרק ד, כי החכמה הוא שורש אל-חסד נצח שבמדות, דשלתתם קו הימין, חכמה חסד נצח, ממועלה מטה, והוא אב רך, רצה לומר אב ושורש של 'חסד נצח', דמספרם ממש רך, ודו"ק.

בית האוצר

מערכת אב"ל קפט

וליוסף ילד שני בנים בטום תבוא שנת הרעב וגו' (מא, ט).

לשון "איסור" על מדת חסידות

אי שייך לשון 'איסור' אדבר שאינו אלא מדת חסידות, עיי' ספר קהלת יעקב למהר"י אלגאזי ז"ל (חלק לשון חכמים אות נא ערך איסור)

2. ועיי' תענית (יא). אמר ריש לקיש אסור לאדם לשמש מטת בשני רעבון, שנאמר 'וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב', ובתוספות (ד"ה אסור) כתבו וז"ל: ואם תאמר, הרי יוכבד נולדה בין החומות, ואותו העת עת רעב היה, ועל כרחק שימשו מטותיהן בשני רעבון, ויש לומר דלכולי עלמא לא היו אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות, ויוסף לא שימש, אבל שאר בני אדם שימשו, עכ"ל. ומבואר דשייך אסור על מדת חסידות.

ואולם יש לומר דעתה הוא איסור ממש, אלא דכיון דאין זה מאיסורי בני נח רק מאיסורי ישראל, ואך דיוסף קיים את התורה עד שלא ניתנה (מדרש תנחומא פרשת נשא סימן לד) וזה הרי היה רק ממדת חסידות, ועל כן שפיר שאר בני אדם שימשו.

ואולם, מהא דיליף הש"ס גוף הדין מיוסף מוכח דעשה יוסף כן מעצמו, לא שהוא בלאו הכי דין אצלנו, ויוסף עשאו מפאת קיום תורה עד שלא ניתנה. ויש לומר דבאמת יוסף עשה רק ממדת חסידות, רק דבעת שניתנה תורה ונכתב מקרא זה 'וליוסף יולד וגו' בטרם תבוא' וגו', להורות נתן המקרא הזה שראוי לנהוג בזה כיוסף שלא לשמש מטתו בשני רעבון, דאי לא כן לא היה דבר הזכירה תורה דהיה הלידה 'בטרם תבוא' וגו', ועל כן מעתה הוא איסור שפיר מוכח בכתוב הנ"ל, ורק בימי יוסף אז עשאו יוסף שפיר רק ממדת חסידות, ושאר בני אדם לא עשאו כן.

גליוני הש"ס

מגילה.

וירא יעקב כי יש שָׁבֵר בַּמַּצְרִים (מב, א).

בפירוש הראב"ע "וירא יעקב" ששמע יעקב - כי החושים מתחלפים

פירש באבן עזרא (כאן), 'וירא יעקב', בעבור היות ההרגשות נחברות במקום אחד, יחלפו זו בזו, כמו 'ראה ריח בני' (לעיל כו, כז), 'ומתוק האור' (קהלת יא, ז), וכן 'וירא יעקב', כי אחריו (להלן פסוק ב) כתיב הנה 'שמעתי'. ועיי' ראב"ע (קהלת ט, ז) וכן הוא עוד בפירושו על התורה בכמה דוכתי (שמות ה, כא; ש, כ טו ד"ה וכל העם), דהחושים מתחלפים מפאת היות שורשם בחוש אחד, חוש המשושה.

וכזה במגילה (ו), ולמה נקרא שמה כינרת, דמתיקי פירי כקלא דכינרי, דיש כאן התחלפות חוש הטעם - מתיקות, בחוש השמע - קלא דכינרי. וזהו להיפוך ערכין (י), אמאי קרי ליה חליל, דחלי קליה ופירש רש"י (ד"ה חליל) 'מתוק' קולו 'לשמוע' עיי' שם, והוא כרך דמנחות (פז). חוליא דפירי עיי' שם, והרי זה חילוף חוש השמע בחוש הטעם.

וזה נראה, גם כן כוונת התוספתא ראש השנה (פ"ב ה"ו), ועוד

זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה, שכל עיר שרואה, ושומעת, וקורבה, ויכולה לבוא, שלשה דברים אלו, בתוכה תוקעין בה, וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד, עכ"ל התוספתא. הנה, דחשיב רואה שומעת וקורבה ויכולה לבא, וחשיב להו רק שלשה דברים, וצריך לומר גם כן דחשיב רואה ושומעת בחדא, מפאת השתתפות הראיה והשמיעה בחוש המשושה, דמהאי טעמא נמי קרינן לשמיעה ראייה, וכמו שכתוב (שמות כ, יד) וכל העם רואים את הקולות, וכמו שכתב הראב"ע (קהלת ט, ז) הרי דנחשבים כאילו היו שניהם - ראייה לבד, ולכן חשיב להו רק חדא.

שב דנחמאת

אתו

ויוסף וגו' הוא המשביר לכל עם הארץ (מב, ו).

השפעתו של יוסף היתה כללית לא פרטית - רבי חנינא בן דוסא דומה לו בזה

הנה נודע (עיי' פרסד רמונים שער לב פרק א), כי הצדיק הוא צנור השפעתו יתברך, ויש צדיק אשר הוא רק צנור להשפעה פרטית המגיעת לבני ישראל, אולם יש עוד צדיק גדול מזה אשר הוא צנור להשפעתו יתברך לכלל העולם, כמאמר (ברכות ז'): כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני. ונודע ביאור (בעש"ט זצוקלה"ה (עיי' תולדות יעקב יוסף פרשת צו ד"ה ואחר שזכינו) כי רבי חנינא עצמו היה שביל צנור המזון והשפע המגיע לכלל העולם, עד כאן דבריו דברי פי חכם חן.

וזהו מדרגת יוסף הצדיק, שהיה גם כן משיפע כללי, וכמו שכתוב 'ויוסף הוא המשביר לכל עם הארץ'. ועל כן תמצא, כי כמו שיוסף לא שלטו בו נחשים ועקרבים שבבור (עיי' שבת כב.), כן רבי חנינא לא שלטו בו הערוד, וכמו שאיתא בברכות (ג.), עיי' שם.

יוסף הוא שורש החן - ואלו שנקראו בשמות של חן יש להם שייכות ליוסף

והנה, גם רבי יוחנן ייחס לעצמו מדרגת יוסף, וכמו שאיתא בברכות (ג). אגא מזרעא דיוסף קאתינא כו'. ונראה שמפני זה רבי יוחנן ורבי חנינא שניהם שמותיהם מלשון חן, כמבואר בש"ס בברכות (גז). כי בשמות חנינא יוחנן מורים על חן, עיי' שם. היטב בחידושי אבות מהרש"א¹, וזה על פי מה שכתוב בספר הגלגולים (פרק נח) שמציאות החן ענינו ביוסף, וכמו שכתוב (לעיל לט, כא) 'יתן חנו וגו', וימצא יוסף חן' וגו' (שם שם, ד), עיי' שם היטב, וכן רמזו גם כן בדרשתם ז"ל בסנהדרין (כז), 'שקר החן' (משל, אל, ל) - זה יוסף כו'. ונראה, שלכן אמר (להלן מג, כט) 'אלק"ם יחנך בני', שהופיע על בנימין ממדרגתו אשר ענינה חן.

להם, ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית. באותה שעה אמרו, או יולד לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא.
(ח) על מה דאיתא בגמרא שם, שהרואה בחלום חנינא יוחנן נסים נעשו לו, שכתב: "דהשם גופיה מורה על החנות והטובה, והנונין מראין שהיה בנס", עיי' שם. ויש להעיר בשני שמות - יוסף ויוחנן, מגמרא יבמות כד, דזכור שם דוגמא לשמות אנשים, על הפסוק (דברים כה, ו) 'והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת', לנחלה, אתה אומר לנחלה, או אינו אלא לשם. יוסף קורין אותו יוסף, יוחנן קורין אותו יוחנן (שם היה שם המות ויסי קורין לו יוסי, רש"י). ובגליוני הש"ס שם כתב רבינו: עיי' גיטין לד. דהזכירו גם כן שני שמות אלו, עיי' שם דאמר - בני אדם משם לכאן שמו יוסף וקורים לו יוחנן, יוחנן וקורים לו יוסף".
(ט) וכן הלקט מ"ג, כב, 'בן פורת', וברשי"ט שם: "בן חן, והוא לשון ארמי, אפרין נמטייה לרבי שמעון, בבא מציעא (קט"ט)".

(א) רבינו האריך שם בזה מאוד בתחלת דבריו. וראה שם שכתב: "ודבר זה מתאים עם ענין הקדשים, שאמרו בש"ס שבת לא. דחכמה זה סדר קדשים, שכן תמצא כי בשום דבר מדברי התורה אין מחשבה פוסלת בהם כמו בקדשים, שיש בהם דיני פסולי מחשבות חוץ לזמנו וחוז' למקומו ושלא לשמה וכוונדע", ועיי' שם דברים נפלאים.
(ב) המשך לשונו: "והביא בזה מן הר"ן סוף פרק קמא דעבודה זרה (ור' מנסי הר"ף ד"ה ריסי), דבא דאמרו ז"ל (פיהרין טז) אסור לעשות שותפות עם העכו"ם, רק מדת חסידות הוא ואפילו איסורא דרבנן ליכא, מדאמרין במגילה כח. תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עכו"ם. עיי' שם. וכזה נראה לענ"ד גם כן ראה מברכות לא: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה כו', אמרו עליו על ריש לקיש, שממיו לא מילא שחוק פיו מני שמעה מרבי יוחנן רביה, ועל כרחק דהאי אסור היינו מדת חסידות. דאם הוא איסור ממש מאי

הסכמת הקב"ה לגזירות ומצוות חכמים מוכיחה חביבותם בעיניו

~ מתוך: גליוני הש"ס ירושלמי ערלה ~

החכמים, דאם יאסרו חכמים, כביכול אי אפשר שלא יסכים הוא יתברך עמהם, והרי באמת לא היה רצון השם יתברך בזה לאסור ספק ערלה, ועל כן הוכרח להתפרש ההיתר לשלא יאסרו גם הם.

גזירות חכמים נחשבות כגזירת כנסת ישראל

והנה גזירות ואיסורי חכמים מה שגוזרים ואוסרים על כנסת ישראל, נחשב שכנסת ישראל גוזרים ואוסרים הדברים בעצמם על עצמם, וכמובאר בבבלי עירובין (כא:), 'חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך' (שיר השירים ז, ד), אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתי, עיין שם היטב [והיינו מפני שהחכמים עניינם ענין כלל הכנסת ישראל וכמו שהארכתי בכתבים שלי בזה מאוד], ואם כן הא דהקדוש ברוך הוא מסכים על גזירות ואיסורי חכמים, הנה עניינו ממילא שהוא מסכים על גזירות כו' שכנסת ישראל גוזרים ואוסרים על עצמם, כיון דגזירות ואיסורי חכמים נחשבים שכנסת ישראל הוא שגוזרים ואוסרים אותם על עצמם.

ואם כן נשמע מזה חיבת הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל שמסכים על דבריהם, עד שאילו היו אוסרים ספק ערלה כביכול לא היה אפשר שלא יסכים לזה לגודל חיבתם בעיניו, ועל כן לפי שלא רצה לאסור הוכרח לפרש ההיתר לשלא יאסרו גם הם.

ועל כן על שְׁמָעוּ בזה גודל חיבת כנסת ישראל בעיני השם יתברך, שש ושמוח בזה ואמר שאילו לא עלה לארץ ישראל אלא לשמוע זה דיו, וכמו שאמר רבי שמעון בן יוחאי על כזה שאילו לא בא לעולם אלא לשמוע דבר זה דיו, ודו"ק.

היה ביאתו לעולם לשמוע דבר זה, חיבת הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל איך הם חבובים בעיניו [ואולי הוא שם להיפוך, דרבי שמעון בן יוחאי אמר המימרא ותנא אחר אמר על זה אילו לא באתי כו', ואין המדרש לפני].

וכך כאן, ששמע דבר זה דרך ניתנה הלכה ודאן אסור וספיקן מותר, דקשה דלמה לי הלכה דספיקן מותר, הא ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא [לרמב"ם] (הלכות כלאים פ"ה הכ"ו; טומאת מת פ"ט ה"ב). וצריך לומר דאמרה הלכה כדי שלא יוכלו חכמים אחר כך לאסור, דמה שנתפרש להיתר אי אפשר לחכמים לאסור [עין טורי זהב או"ח סימן תקפ"ט ס"ה; שם י"ד סימן קי"ז ס"ק א], [והוא כענין בבלי פרק קמא דכתובות (:) דכתב קרא לעתיד].

הקב"ה הוצרך לפרש ההיתר כדי שלא יאסרו חכמים וכביכול יצטרך להסכים עמהם

אך גם זה קשה, דלמה הוצרכה הלכה גם לזה, ומאי איכפת ליה לקודשא בריך הוא אם יאסרו חכמים ספק ערלה בחוץ לארץ אף שמותר מדינא, כמו שאוסרים שאר הספיקות אף דמוותרים מדינא. ועל כרחק צריך לומר דמה שחכמים אוסרים הוא איסורו יתברך, דהקדוש ברוך הוא מסכים על דברי חכמים, ועל כן בספק ערלה בחוץ לארץ דלא רצה יתברך באמת לאסור, על כן הוכרח לפרש ההיתר לשלא יאסרו גם

מאי מברך, מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה. והיכן צונו, רב אייא אמר, מ'לא תסוד' (דברים יז, יא). רב נחמיה אמר, 'שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך' (דברים לב, ז). (שבת כג.)

איתא בערלה (פ"ג מ"ט), ספק ערלה בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר, ובחוצה לארץ יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט. והערלה הלכה. ובירושלמי שם (ה"ז), רבי יוחנן אמר הלכה למשה מסיני. רבי יסא בעא קומי רבי יוחנן הלכה למשה מסיני ואת אמר הכין [ובפני משה: בתמיה, כלומר לדיך דאמרת הלכה למשה מסיני היא בחוץ לארץ, ואת אמרת דספיקא מותר, כדתנינן במתניתין]. אמר בשעה שניתנה הלכה כך ניתנה. אמר אילו לא סלקית לארץ ישראל אלא לשמוע דבר זה די.

פירוש, דהוא כמו דאיתא במדרש חזית (שהש"ר ג, כא), דרבי שמעון בן יוחאי אמר לאותו תנא שאמר שהקדוש ברוך הוא קורא לכנסת ישראל (תהלים מה, יא) 'בתי כו', לא זז מחבבן עד שקראן (שיר השירים ה, ב) 'אחותי כו', לא זז מחבבן עד שקראן (ישעיה נא, ד) אמי, ואמר עלה אילו לא באתי לעולם אלא לשמוע דבר זה - די. היינו דכדאי

ולכן מה שהם גוזרים נחשב שהכלל גוזרים על עצמם, וכבר הארכתי בכל זה בחידושי. וראה עוד גליוני הש"ס פסחים ז: פתוספות ד"ה על, בסופו. ועיין עוד אוצרות יוסף מאמר דוד פיסקא לא; גליוני הש"ס ברכות סב: ד"ה אבישי.

ד) בבית האוצר (מערכת א כלל לה) האריך רבינו עוד בעומק דברי חז"ל - חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה: "הנה ענין דברי חכמים מה שהם מחדשים בחכמתם בתורה שבעל פה, הנה הוא המשכת בחינת 'חכמה' (עין קהלת יעקב ערך 'עקרב' ד"ה ו"ל; שם ערך 'תורה') [דדברי חכמים הם בחינת 'חכמה' וכנודע (עין בני יששכר תשרי מאמר ג דרוש ו ד"ה ומעתה; אגרא דפיקא אות קצ), וכהוראת השם 'חכמים'. וזהו חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה (עין עבודה זרה לה. ורש"י ד"ה דברי), דאורייתא מבינה נפקת (עין זוה"ק יתרו פה) - הנקראת 'יין' וכנודע (שם נשא קכו). וראה זוה"ק יתרו רמ. ובעטרת צבי שם), ודברי חכמים שורשם בחכמה, דהוא למעלה מבינה. ונקרא 'שמן' (עין זוה"ק צו לד: הקדמת תיקור"ג), בסוד 'כל מקום ששמן זית מצוי, שם חכמה מצויה' (מנחות פה: עין ליקוטי תורה פירשת תולדות ד"ה ויעתר). וזהו 'כי טובים דודיך מיין, לריח שמניך טובים' (שיר השירים א, ב-ג), ודרשו ז"ל (עבודה זרה שם), חביבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה, ומונב לפי הנ"ל דדברי חכמים בהיות שורשם בחכמה, חביבים יותר מיינה של תורה דהוא בחינת בינה - יין, וזהו דסמך ליה 'לריח שמניך' טובים 'שמן' תורק שמן - 'שמן' דייקא. ובמקום אחר הארכתי בזה (ראה אוצרות יוסף מאמר דוד פיסקא מב-מה) אל בחינת 'מלכות' - דהוא בחינת תורה שבעל פה (הקדמת תיקור"ז יז)."

והאריך רבינו בדברי המדרש באתון דאורייתא (כלל י ד"ה עוד האריך), לבאר מדוע בחר המדרש דוקא בדין הקצאת נר חנוכה כדי לומר שהקדוש ברוך הוא מסכים על דברי חכמים ומחדש שם רבינו, כי: "במצוה דרבנן, אחרי שצונו חכמים לעשות כך וכן, הנה הקדוש ברוך הוא מסכים על דבריהם, וכיון שכן שוב המעשה הזאת נרצית מרצונו יתברך, ואז ממילא חל על החפץ קדושה, כיון שהוקצה ונתייחד לעשות בו רצונו יתברך, כמו שחל על החפץ קדושה בהקצותו למצוה דאורייתא, כי כיון שהוקצה הדבר לעשות בו רצון המקום יתעלה, הנה נתקרב הדבר בזה אל קדושת רצונו יתברך, והקרוב אליו הוא הקדוש ממילא". ולכן הביא המדרש דין זה, שגם במצוות דרבנן יש מוקצה ואיסור הנאה משום קדושה שחלה על עצמות החפץ, מאחר והקדוש ברוך הוא מסכים לדברי חכמים והחפץ התייחד לעשות בו רצון השם יתברך.

וראה בארוכה בגליון לה - פרשת שופטים תשפ"א, עמוד ב, שם הובאו בארוכה דברי רבינו באתון דאורייתא.

ג) ראה גליוני הש"ס עירובין שם: 'קצת קשה, שהרי החכמים הן שגזרין על הכנסת ישראל ואין הכנסת ישראל הם הגזורים על עצמם. ואולי הך 'אמרה כנסת ישראל' דאמר (עירובין שם), הכוונה באמת על החכמים דשקולים ככלל ישראל, ולכן נקראים הם עצמם 'כנסת ישראל', והם הרי גזורים ספיר על עצמם ועל הכלל, ועיין שר"ב פסחים קיח: ד"ה אמרה כנסת ישראל, דכתב שם כן דקאי אהוקנים וחשובים דקרוים כנסת ישראל, עיין שם היטב. וגם יש לומר דהחכמים עומדים במקום הכלל ישראל, וכדמוכח גם כן מדוכתי טובי,

א) חתנו של רבינו, הגאון רבי יצחק מנחם מארגשטערן זצ"ל מעידי נאמנה (בהקדמתו לגליוני הש"ס זרעים - ווינא תרפ"ד; מועד - ווינא תרפ"ז; נשים - ווינא תרצ"ז), כי את הגהותיו על הירושלמי, חיבר רבינו בהיותו בווינא, על אף שלא היו לו ספרים כלל. וזו לשונו: "ואנא ידענא ואמינא, אשר מזה נוכל לשפוט ולהשליך מבט חודר על עוצם גאונותו וקדושתו, כי בעת שייבתו הנה בעיר וינא כאומן בלי כלים, ולא נמצא תחתיו אף ספר אחד הדרוש למלאכה קדושה וכבדה כזאת, כי אם ש"ס קטן בבלי דפוס ווארשא וירושלמי דפוס שקלאונו, פרש אור הגהותיו על התלמוד ירושלמי". [וראה גליוני הש"ס ירושלמי חלה (פ"ג ה"ד ד"ה שני גוים): "ויש לי לעיני בזה ברמב"ם וראב"ד וכסף משנה ואינם לפני, והנראה לענ"ד מתוך דברי הירושלמי עצמם רשמתי"].

ב) כמו שאמרו במדרש תנחומא (פרשת נשא סימן כט), וח"ל: "ילמדנו רבינו, נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מהו להדליק בה בשני. כך שנו רבותינו, נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מוסיף עליו כל שהוא ומדליקו ביום שני, ואם הותיר ביום שני מוסיף עליו ביום שלישי ומדליקו, וכן בשאר הימים. אבל הותיר ביום שמיני עושה לו מדרה בפני עצמו. למה - כיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו. לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואיני מן התורה, אמר להם הקדוש ברוך הוא בני אין אתם רשאין לומר כך, אלא כל מה שגזרתי עליכם תהיו מקיימים, שנאמר (דברים י, י) 'ועשית על פי התורה אשר יורוך'. למה - שאף על דבריהם אני מסכים, שנאמר (איוב כב, כח) 'ותגזר ואמר ויקם לך כו', עכ"ל".

ידוע תדע

הרחבת הידיעות במשנתו של רבינו

"נידוי על תנאי צריך הפרה, מנלן, מיהודה, דכתיב (מג, ט) 'אם לא הביאותיו אליך' (מכות יא:).".
איך למידין דין זה מיהודה, הלא אין למידין מקודם מתן תורה?

תשובה לידוע תדע' מפרשת וישב: האם דותן נקרא שכם בפועל או שכן היה מקובל לחכמים?
ראה גליוני הש"ס מכות י. ד"ה פרוודהא

"וַיִּקְרָאוּ לְפָנָיו אֲבִיר" (לט, כא)

שנות אברכותו של רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בעיר בענדין (א)

ביקש צדיק לישב בשלוח

העיר בענדין השתייכה בימים ההם לתחומי רוסיה, ורבינו שהיה נתן אוסטרי, לא יכול היה לקבל רשיון מגורים, כי רוסיה לא נתנה כלל אישורים כאלו ליהודים שבאו ממדינות זרות. לקראת נישואיו נאלץ רבינו להבריח את הגבול, ואכן כל ימי שבתו בבענדין, היתה אזרחותו תלויה ועומדת ללא אישור.

כיון שכך, לא יכול היה רבינו לצאת את הארץ כלל כדי לכבד ולבקר את הוריו, אלא נשאר שם קרוב לעשרים ושבע שנים, מבלי להיפגש עם בני משפחתו, כי גם הם לא יכלו להגיע לבענדין ולבקר.

באחד הימים הלשין עליו בן בליעל אחד אצל השלטונות, וכמעט שהסתיים הדבר באסון, כי חיפשו אחריו וביקשו להביאו בפלילים, אך רבינו ניצול מהם בדרך נס ממש. המקרה הקשה זעזע את יהודי בענדין, וכנראה שגם האיש שידו היתה במעל הצטער על כך, כי מאז הפסיקו להתנכל לרבינו, וישב שאנן ובטח בעיר עד לפרוץ מלחמת העולם הראשונה.

לימוד הש"ס

כאמור, ישב רבינו סמוך על שולחן חותנו הנגיד החסיד ר' משה קליינער ז"ל, ושקד על דלתי התורה ללא שום דאגה, כאשר חותנו נושא על שכמו את עול החזקתו וכלכלתו של חתנו הגדול.

בשנים הראשונות לאחר נישואיו, השקיע רבינו את כל כולו בלימוד הש"ס, ואף לא רכש לעצמו ספרים אחרים, כי אם ש"ס וחומש "חק לישראל".

ביום מן הימים התבטא רבינו בפני מקורביו: "זכיתי לסיים את הש"ס, ואז שם לדרך פעמיו ונסע לווארשא, שם קנה ספרים רבים. בהיותו בדרך נפטרה עליו אמו ע"ה, ונבצר מרבינו להשתתף בהלווייה.

כאשר שאלו את רבינו בשבוע מווארשא, מה ראה על ככה לנסוע כעת לווארשא

ולרכוש ספרים, הרי עד עתה היה ספון בביתו והגה בתורה ביגיעה רבה יום ולילה, ואף כתב חידושי תורה רבים.

השיב רבינו: "כל זמן שלא הייתי בקי בש"ס, לא רציתי לעיין בספרים אחרים, אבל עתה, משכבר למדתי היטב את הש"ס, יכולני ללמוד בספרי הראשונים והאחרונים".

נפשו הצמאה לתורה מבלי שובע, המשיכה לשנות את מימיהם הזכים והמתוקים של הראשונים כמלאכים אשר מפיהם אנו חיים, וכך גם התעמק בספרי האחרונים הגדולים אשר בארץ המה, עד שגם בהם רכש עד מהרה ידיעה מקיפה ובקיאות מופלאה וכל רז לא הוה אניס ליה.

תחילת דרכו

בהזדמנות אחת גילה רבינו טפח מתחילת דרכו בלימוד התורה, וכך העד העיד על עצמו בשיחתו עם הרה"ק רבי יצחק זעליג מסוקולוב - קאצק זצ"ל: "למדתי ארבעים פעם את כל הש"ס במהירות, גמרא בלבד, אף בלי רש"י ותוספות, ולפעמים אף יצא לי שפירשתי את הגמרא דלא כפירושו של רש"י, ולאחר שסיימתי בלימוד זה, 'האב איך מיך געזעצט לערנען' - התיישבתי ללמוד כראוי".

וכך, משמילא כרסו בדברי הגמרא כהווייתם ורכש בהם בקיאות מקיפה, או אז שב ללמוד את הש"ס עם פירושי רש"י ותוספות, שוב ושוב, חזרה אחר חזרה, ועל ידי זה קנה שלימות בהבנת הש"ס לפי פירושו של הראשונים כמלאכים אשר מפיהם אנו חיים.

כמו גם הביע רבינו את דעתו בפני צורבא דרבנן אחד, אשר לימים היה לגדול בישראל, הלא הוא הגאון רבי זאב וואלף לייטער זצ"ל בעל שו"ת "בית דוד", כאשר שאלו איזוהי דרך הלימוד הנכונה והראויה שיבור לו האדם, השיבו רבינו חד וחלק: "ללמוד פירוש רש"י במשך חמש שנים!".

(א) נכדו ר' דוד מארגנטשטער ז"ל ברישומי התולדות. רבינו.

(ב) ראה גליוני הש"ס ברכות לב: ד"ה המתפלל, שכתב רבינו: "...לימוד קבוע לציבור, כעין לימוד דספר 'חק לישראל'..."

(ג) הרה"ק ר' ישראל קליינער ז"ל מירושלים, ששמע חלק א עמוד כד.

ישנת חרמים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

שלום וישע רב לכבוד מכון 'אוהבי תורה', הע"י.

הנני לשגר לכם השוואה יפה לדברי רבינו בלקח טוב, שמצאתי בתוספות במסכת שבועות.

הנה איתא בגמרא שבועות (ח-ט), על מה ששינוי (ב): "יש בה ידיעה בתחלה (שידע שנטמא. רש"י) ואין בה ידיעה בסוף (ששכח ואכל או נכנס למקדש בטומאה ולא נזכר מטומאתו), שעיר הנעשה בפנים ויום הכפורים תולה עד שיודע לו ויביא בעולה ויורד. אין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף (שלא ידע בטומאה מימיו, זה לא יבא לכלל קרבן עוד לעולם, שהרי אין קרבן בא אלא על שיש בו ידיעה בתחלה. רש"י) - שעיר הנעשה בחוץ ויום הכיפורים מכפר (ויום הכפורים הוא עצמו מועיל עם הקרבנות. רש"י). והקשו בגמרא: "ונכפר חיצון אדידיה (דהיינו אין בה ידיעה בתחילה ויש בה ידיעה בסוף), ואמאי דעביד פנימי (דהיינו יש בה ידיעה בתחילה ואין בה ידיעה בסוף), ונפקא מינה לטומאה דאירעה בין זה לזה? אמר קרא "אחת בשנה" כפרה זו לא תהא אלא (פעם) אחת בשנה.

ובתוס' שם (ט. ד"ה אלא) הקשו, דהרי כשמתידע ליה (אחר יו"ה"ב) חייב להביא קרבן חטאת, ואם כן שוב לא הוי (שעיר הנעשה בפנים) פעם אחת בשנה, אלא פעמים. ותירצו בתירוצם השני: "אי נמי, לא מיקרי פעמים בשנה אלא כשזמנו קבוע".

וחשבתי שדברי התוספות הללו עולים בקנה אחד עם דברי רבינו בלקח טוב (כלל טו פסיקא לא-לב) דיצא לחדש התם דמעלת תדיר על שאינו תדיר אינו מפאת היותו יותר פעמים (כמות), אלא משום דיש בה איזשהו קביעות זמן (איכות), וכלשונו: "עיין מנחות (טט.) ובזבחים (ז): דמיבעי ליה תדיר ומקודש - איזו מהם קודם, עיין שם. ויש לומר גם כן דתלוי בהנ"ל אי ריבוי הכמות מכריע את האיכות, דמעלת תדיר הוי מעלה כמותית, ומקודש מעלה איכותית, ודו"ק. ואולם יש לומר, דתדיר אין מעלתו על האיזו תדיר בעבור היותו הרבה פעמים יותר מהאיזו תדיר - שזה רק מעלה כמותית, כי אם מעלת הקביעות זמן הרי מעלה עצמותית היא, כמו שמצינו (יומא ג.) שקרבן הקבוע לו זמן דוחה שבת וטומאה, ועל כן קרבן אשר יש לו זמנים הרבה קבועים קדוש בעצמותו יותר, והיא מעלה איכותית, ודו"ק.

ובזה יובנו דברי הגמרא זבחים (א.), דבעי למיפשט התם דמקודש קודם לתדיר מהא דחטאת ואשם קודמין לשלמים, ואף על גב דשלמים תדירי (שהן מצוין יותר מחטאת ואשם). אמר רבא, מצוי קאמרת (שאינן תדירותו חובה, אלא שהוא מצוי יותר מחבירו), תדיר קמיבעיא לך, מצוי לא קמיבעיא לך, עכ"ל הגמרא. והכונה, דמצוי כיון שאין זמנו קבוע, על כן מה שהוא מצוי ושכיח יותר מן האיזו מצוי, אם כן זהו שוב רק מעלה כמותית מפאת הריבוי, ובה סבירא ליה בפשיטות דאין הכמות מכריע את האיכות, ועל כן שפיר מקודש עדיף ממצוי, עיין שם.

וכן ראינו בתוספות הנ"ל, שכיון שאין זמנו קבוע, אינו נחשב פעמים בשנה.

בידידות ובהוקרה

נתן פרץ פריעדמאן, קליפטון, ניו ג'רזי

תירוצים על קושיית ה'בית יוסף'

"זאיכא למידק, למה קבעו שמונה ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת, ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות" (בית יוסף או"ח סימן ע"ה).

להדליק 'אפילו' יום אחד, ועיין שם בשאלת שלום (אות לה).

[זוה לשונו: כהיום הזה נתחדש אצלי את אשר נעלמה היה, בראותי נוסחא חדשה שהביא רב אחאי - נפשי חדאי, במה שכתב ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד ונעשה להם נס וכו'. כלומר דאפילו ביום ראשון נעשה להם נס, שהרי לא היה בו להדליק אפילו יום אחד.

ויסולק בזה השאלה ששאלו הרבה מהמפרשים וכן **הבית יוסף ז"ל**, דמאי טעמא

קבעו שמונה ימים והיה די בשבעה ימים. והנה כפי הנוסחא דאיתא לפנינו בשבת (כא) ולא היה בו אלא להדליק יום אחד וכו' ודאי ששאלו כהוגן, שהרי ביום הראשון לא נעשה נס, אמנם על פי נוסחת גאון יתכן היטב.

ואל תתמה על החפץ להשיג, שלכאורה יהיה סתירה במה שכתב גאון בעצמו לעיל (ד"ה ברם צריך אי) דההוא לוגא כלומר פך קטן דאישתכח בהיכלא והוה ביה שעורא יומא חד וכו'. אך דע כי כל דבריו חיים וקיימים, דודאי הפך ההוא היה מחזיק שיעורא של יומא חד, אכן מפני שאי אפשר שלא יבלע הכלי מעט מן השמן כדקיימא לן בבא מציעא (מ). דלמא לא לוג שמן מנכה לו שלשה למאה מה שבלע הכלים, ואם כן כשנשפך השמן מן הפך אל המנורה נחסר שיעור הבלע, וזה שדקדק גאון וכתב ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד וכו'.

ועל פי דברים אלו יש לומר גם כן, דגם נוסחת גאון בברייתא דשבת היה כדאיתא לפנינו, אכן לאסבורי מלתא בטעמא דקבעו שמונה ולא די בשבעה ימים כקושיות המפרשים לפנינו כתב גאון להסביר ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום, כלומר מחמת חסרון הבלע כדאמרן. ולכן קבעו שמונה משום דאף ביום ראשון נעשה נס].

גליוני הש"ס עבודה זרה ית. ד"ה אי

הנס היה שבלילה הראשונה שכחו מחשש היסט

בשו"ת הרשב"א (ח"ד סימן רצו ד"ה וענין) כתב, כי מה שאמרו ישראל (שמואל א יד, מה) 'היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל', כוונתם לומר דודאי שוגג היה ואין עליו עונש מיתה, דאי אפשר שיהיה מזיד אחרי אשר נעשתה הישועה הגדולה הזאת בישראל על ידו, שאין הקדוש ברוך הוא עושה נס על ידי הרשעים המזידים, עיין שם. ועיין ברכות (נח) מי עבד רחמנא ניסא לשקרי.

ומעין זה ראיתי בספר אחד בתירוץ קושית תוספות פרק שני דשבת (כא: ד"ה

שהיה) דשמוא נטמא הפך בהיסט (עיין נדה לד. פסחים טז). ותירץ, דבאמת שכחו הכהנים על החשש הזה והדליקוהו בשכחת החשש הזה, ואחרי שהדליקו ונעשה בו נס אז אגלאי מילתא למפרע שלא נטמא כלל, והנס מעיד על זה שאילו היה טמא לא היה נעשה בו הנס.

ובזה מיושבת גם הקושיא (עיין בית יוסף או"ח סימן תרע) דהא בלילה ראשונה לא נעשה נס ולמה מדליקין בו, ולהנ"ל ניחא דאילו זכרו הכהנים לחשש דעכו"ם כזבים ושמו טימאוהו בהיסט הא לא היו מתחילין להדליק כלל, ולא היה נעשה הנס כלל וכלל, ורק על ידי ששכחו זה והדליקו הוא שנעשה הנס, ובאמת מה ששכחו זה הוא גופיה היה נס, דהכהנים כולם שכחו מדבר הידוע דגזרו על העכו"ם להיות כזבים ומטמאים בהיסט, ושיש לחוש על זה, ואך דזה גם כן היה מן השמים שישכחו וידלקו ויעשה נס בשמן ואז יתגלי מילתא שלא נטמא כנ"ל.

גליוני הש"ס עבודה זרה ית. ד"ה אי

גירסת השאלות:

שלא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד

איתא בשבת (כא), פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד.

שאלות פרשת וישלח (שאלתא כו ד"ה שאלתא הב) איתא, ולא היה בו

הופיע שוב! הספר הנפלא

יצירה מופלאה ומקורית נערך מתוך כל ספרי גאון הגאונים

הגה"ק רבי יוסף ענגיל ז"ע

ומכתב ידו הק' וקבצים תורניים מתקופתו בתוספות הערות נפלאות ומקיפות והשוואות מאירות עינים

כולל קונטרס "אלה תולדות יוסף" סקירה נרחבת ומלאה על תולדות חייו, דרך לימודו ופעולותיו של האי גאון וצדיק

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים: **כל מי שייסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון**

ניתן להשיג את ספרי המכון בחנויות הספרים המרכזיות או בהזמנה טלפונית: 03-510-4720

מכון אוהבי תורה

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שייסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
 טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com